

Stauropigianae Leopoliensis. – Leopolis, 1895. – P. 855-856; Ptaszycki St. Iwan Fedorowicz, drukarz ruski we Lwowie z końca XVI wieku // Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń wydziału filologicznego Akademii Umiejętności. – Kraków, 1886. – T. 11. – S. 30-33, 38.

Література: Грушевський М. С. Історія України-Руси. – Київ (факсимільне перевидання), 1991-1995. – Т. 6. – С. 439-441, 479-498; Запаско Я. П. Мистецтво книги на Україні в XVI-XVIII ст. – Львів, 1971. – С. 37-78, 81-88; Його ж. Мистецька спадщина Івана Федорова. – Львів, 1974. – С. 26-40, 42-49, 56-63, 76-78, 88-91, 96, 176-179, 214-220 та ін.; Ісаєвич Я. Д. Острожская типография и ее роль в межславянских культурных связях (послефедоровский период) // Федоровские чтения. 1978. – Москва, 1981. – С. 47-56; Його ж. Першодрукар Іван Федоров і виникнення друкарства на Україні. – Львів, 1983. – С. 66-106; Каганов І. Я. Українська книга кінця XVI-XVII століть: Нариси з історії книги. – Харків, 1959. – С. 50-59; Ковальський Н. П. Акт 1603 г. раздела владений князей Острожских как исторический источник // Вопросы отечественной истории. – Днепропетровск, 1975. – Вып. 2. – С. 113-137; Його ж. Джерела про початковий етап друкарства на Україні (Діяльність першодрукаря Івана Федорова в 70-х – на початку 80-х рр. XVI ст.). – Дніпропетровськ, 1972. – С. 21, 23, 27-36, 51-54, 67-69; Його ж. До історії Острожської друкарні (кінець XVI – початок XVII ст.) // Тези доповідей другої наук. конф. Криворізького загальнонаукового ф-ту (Дніпропетров. ун-т). – Кривий Ріг, 1965. – С. 31-33; Мицько І. З. Острожська слов'яно-греко-латинська академія (1576-1636). – Київ, 1990; Його ж. Острожський культурно-просвітительний центр // Федоровские чтения. 1981. – Москва, 1985. – С. 57-60; Немировский Е. Л. Начало книгопечатания на Украине. Иван Федоров. – Москва, 1964. – С. 113-134; Його ж. Острожские издания Ивана Федорова – выдающиеся памятники восточнославянской культуры // Федоровские чтения. 1981. – Москва, 1985. – С. 5-12; Огієнко І. Історія українського друкарства. – 2-ге вид. – Вінніпег, 1983. – С. 160-185; Перлштейн А. Несколько слов о княжестве Острогском // Временник Ощества истории и древностей российских при Московском университете. – Москва, 1852. – Кн. 14. – С. 39; Полек В. Т. Історія української літератури X-XVII століть. – Київ, 1994. – С. 69; Селицкий А. К. Острожская типография и ее издания // Волынские епархиальные ведомости. – Неоф. ч. – 1884. – № 26. – С. 825-836; № 30. – 849-867; № 31. – С. 875-884; № 32. – С. 895-907; № 33. – С. 925-935; № 34. – С. 957-966; № 35. – С. 933-1006;

1885. – № 7. – С. 229-243; № 8. – С. 289-296; № 9. – С. 334-341; № 10 і 11. – С. 420-436; № 21. – С. 691-700; № 22. – С. 713-729; № 23. – С. 749-764; № 24. – С. 777-789; № 25. – С. 799-822; № 26. – С. 835-848; Тучемский М. Город Острог. – Почаев, 1913. – С. 10; Харлампович К. Западно-русские православные школы XVI и начала XVII века, отношение их к инославным, религиозное обучение в них и заслуги их в деле защиты православной веры и церкви. – Казань, 1898. – С. 239-240, 245-250, 260; Шамрай М. А. Провінієнції у виданнях Острожської та Дерманської друкарень (За матеріалами фонду Відділів рукописів ЦНБ АН України) // Український археографічний щорічник. Нова серія. – Кн. 2. – Український археографічний збірник. – Київ, 1993. – Т. 5. – С. 48-53.

*Микола Ковальський,
Ігор Пасічник*

Острожська Анна-Алоїза (у заміжжі – Ходкевич) (* 1600 – † 27.01.1654)

Наймолодша донька *Олександра Острожського* і Ганни Костчанки. Вже з дитячих років *О.* відзначалася надзвичайною побожністю, полюбляла читати релігійні книги та життя святих. Очевидно, дуже рано прийняла рішення присвятити себе служінню Богу, оскільки довго відмовлялася виходити заміж. Але під тиском рідні 24.IX.1620 р. побралася з віленським воєводою, великим литовським гетьманом Яном Каролем Ходкевичем. Обоє вирізнялися відданістю католицькому віровизнанню, що межувала з релігійним фанатизмом. Весілля *О.* майже збіглося із смертю її дядька *Януша*, що опікувався частиною володінь князів *Острожських*, відведених за *актом поділу 1603 р. Олександру Острожському*. У 1621 р. відбувся поділ колишніх володінь *Олександра* між трьома його доньками: Катериною – дружиною Томаша Замойського, Софією – дружиною Станіслава Любомирського, і *О.* Останній,

зокрема, дісталися половина Острога (інша половина входила до ординації), де розміщувалась ОА. Цього ж 1621 р. О. овдовіла, її чоловік, поранений під час Хотинської битви, помер. Після смерті Ходкевича О. майже постійно мешкала в Острозі, зрідка на певний час виїжджаючи до Звягельського замку.

В Острозі О. утримувала великий двір. Його устрій нагадував монастирський: чоловіки і жінки мешкали в окремих будинках. Перебувало в них багато шляхтянок на виданні, виховувалось чимало сиріт у католицькому дусі, серед них російські, єврейські, турецькі і татарські діти. Значно сприяла О. поширенню католицизму на Волині; звела своїм коштом католицькі костели у Рівному, Звягелі, Хлапотині, Берездові, Острозі і Турові, острозьку Троїцьку церкву передала єзуїтам, а в 1624 р. в Острозі фундувала *єзуїтський колегіум*, поступово відписавши йому близько 20 сіл, землі під костел, будинки ОА, папірню, 30 тисяч польських злотих виділила ректору Янові Барчинському та його наступникам тощо. Для побудови приміщень колегіуму був викликаний з Рима архітектор, член єзуїтського ордену Бенедикт Моллі. До будівництва із навколишніх сіл залучались селяни, завозились будівельні матеріали.

Крім будівель, О. 1633 р. передала *колегіуму єзуїтів* багату шпитальну фундацію (Суразькі маєтності), надану *В.-К. Острозьким* ОА як осередку православ'я. У колегіумі постійно перебувало 50 єзуїтів, існувала тут також музична бурса. Ще раніше (1623) О. заборонила "руським бакалаврам" ОА викладати польською і латинською мовами, що в тодішніх умовах зводило її до рівня школи початкової писемності. Скориставшись із того, що у приміщеннях ОА на 1624 р. тимчасово перебувала прикостельна польська школа, О. передала їй половину фундаційної суми (180 злотих), призначену князем *В.-К. Острозьким* цілковито на ОА. Релік-

ти ОА, ймовірно, були ліквідовані 1636 р., коли О. своїми провокативними діями викликала вибух гніву острозьких міщан. Наслідком цього стала розправа з православними на Острожчині.

Згодом фундація ОА, Суразька волость, перейшла в руки єзуїтів. Під час війни 1648 – 1654 рр. під проводом Б. Хмельницького О., втікаючи від неминучої розправи, з усім своїм двором спішно виїхала до Великопольщі, де мешкала в Ковалеві, Кошарові, Гніні й, зрештою, в Рацаті. Померла О. в 1654 р., залишивши заповіт, згідно з яким значна частина її маєтків і грошей переходила на користь ордену єзуїтів. Інша частина (16 міст, 153 села, третина м. Ярослава) дісталася її родичам – коронному підчашому Костянтину Любомирському та київському воєводі Янові Замойському. Похована була остання представниця роду князів *Острозьких* спочатку у Кракові. У 1722 р. її тіло єзуїти перевезли до Ярослава, а потім до Острога, де поховали разом із рештками Я.-К. Ходкевича у новозбудованому єзуїтському костелі Божої Матері (Матки Боскої).

Література: Житецький П. Острозька трагедія // Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка. – Львів, 1903. – Т. 51. – С. 1-24; Левицький О. Анна-Алоїза, княжна Острожская // Киевская старина. – 1883. – Т. 7. – Ноябрь. – С. 329-373; Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576-1636). – Київ, 1990. – С. 65-71, 105; Barydło J. Chodkiewiczowa Anna Alojza // Encyklopedia katolicka. – Lublin, 1989. – Т. 3. – С. 205; Dobrowolska W. Chodkiewiczowa z ks. Ostrogskich Anna-Alojza // Polski Słownik Biograficzny. – Kraków, 1937. – Т. 3. – С. 370-371; Kardaszewicz S. Dzieje dawniejsze miasta Ostroga. Materiały do historii Wołynia. – Warszawa – Kraków, 1913. – С. 54-64, 185-189; Wolff J. Kniaziowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku. – Warszawa, 1895. – С. 358; Życie ku podziwieniu chwalebne J.O.X. Ostrogskiej Anny Alojzy Chodkiewiczowej i t. d. – Kraków, 1698.

Петро Кулаковський